

EUSKERA BATUAREN BILLA (Jarrai pena)

III

Ortografi-batasuna egin ondoren, euskera berdintzeko alegin eta saioak datoz urrengo. Au ere, Euskaltzaindiaren ardurapean, Euskaltzaindi sortu-berria bide-erakusle dala.

Urrats au urrats berria, pausu berria degu. Artean lau euskalki nagusi genituen, laurak nolabait berdinduak eta geiago edo gutxiago landuak, bakoitza bere literaturarekin. Emendik aurrera, aiei guztiz agur egin gabe, baiña aien gainetik, euskera bat lortu nai da, euskaldun guztientzat eredu jartzeko bezelakoa. Ortara iritxi nai liteke, beintzat euskeraren literatur-mailla baterako.

Euskaltzaindia sortu zaneko azaldu zan asmo eta ames ori. Gure izkuntza bat egitea, edo batasunera bidean jartzea, ori izan zan Euskaltzaindiak aurrean jarri zituen elburuetatik bat, eta ez garrantzirik gutxienetakoa. Oraindik ez du iritxi. Gauza zailla izan, noski, ez berez berezko lana. Baiña alegiñik egin da bide ortatik, leen eta oraiñago.

Leen eta oraiñago esan det. Au esanaz, bi aldi berezi nai ditut batasunaren billa egin diran salo eta ekiñaldietan. Biei gain-begiratu bat egiten saiatuko naiz.

Leendabiziko aldia. Euskaltzaindia sortu-berritakoa.

Egia esan, batasun-nai au ez zuen Euskaltzaindiak berak sortu. Ikusi degunez, ez ziran egon euskaldunak leendik ere beren gaitzaz konturatu gabe. Eta gaitz ori sendatzeko alegiñik egin gabe ere ez. Baiña zenbat eta elkar ezagutuago, zenbat eta euskal-gogoak sustrai sendoagoak bota, geiago nabaritzen zan euskaldun guztien euskara bat izan bearra. Eta gureak berez esnatu ez balira, or zeuden atzerritarrak gogoratzeko. Laster dira, ain zuzen, eun urte, atzerriko izkuntzalari batek (Hovelacquek) onako zerbait esan zuela: "Izkuntzarik geienek, tokian tokiko izkeraz gaiñera, beste zabalduago bat ba-dute, alkar artuz bezela sortua, eskolan edo nonbait ikasia, eta literaturak erabiltzen duenaren antzekoa, edo aren urbillekoa. Euskalerrian ez da olakorik gertatzen; idazle bakoitzak bere euskera du".

Izan ere, ala da; guk lau bost euskera ba-ditugu. Euskaldun guztiak elkar erreztu ulertzeko euskerarik ez da gure artean sortu. Idazleek pausu txiki batzuk eman dituzte aurrerago joateko, baiña bakoitzak bere euskalkiaren barruan, euskaldun guztiak elkar aditzeko erarik lortu gabe.

Idazleek banaka lortu ez zutena, norik edo zerk lortu zezakean? Geienak Akademi baten begira zeuden. Inork ezer lortzekotan, Akademiak lortu bear zuen. Akademiak ezarri bear zuen batasuna ortografian, idazkeran, eta berak urratu bear zituen euskera batu baten bideak ere. Iritzi ortakoak ziran okerra zuzendu nai zuten geienak. Eta orra ortako ordua iritxi, orain dala berrogeitamar urte.

Ordu orren begira, lentxeago asiak ziran, bai, saiaketa bat edo beste, esaterako, Azkuek bere Prontuario de la Lengua Vasca liburuan egiña, Gipuzkera osotuari bidea iriki naiez.

Baiña egia da gero Euskaltzaindiak artu zuela bere gain egiteko au. Iru elburu izango zituen Akademia sortu-berri orrek, onela zion lenbiziko urtean zabaldu zuen orritxo batek. Iru elburu: leenbizikoa, euskeraren ortografia bat egin; bigarrena, iztegia garbitu eta osotu; eta irugarrena, euskera literario bat, euskaldun guztientzat balio zezakena lortzen lagundu. Irugarren elburu au gero Euskaltzaindiaren arauetara eraman zuten. Eta bertatik ekin zioten lanari.

Zer egin zuten, egin? Leenbizi, ortarako zer giro zan ikusi, iritziak eskatu. Batasunik bai ala ez, eta nola egin.

Leenbiziko galderak baiezkoa artu zuen geienen aldetik. Zailena gelditzen zan: batasuna nola egin?

Bi euskaltzainek, Kanpion eta Broussain jaunek, eman zuten aurretiaz beren iritzia. Bi bide arkitzen zituzten egokienak batasunerako: leengo euskalki landu netako bat artu literariotzat euskera idatzirako; edo beste euskalki bat, bederatzigarrena, sortu, leengoetako bat oiñarri arturik.

Euskalki zaarretan, zaarrez eta landuago zelako, Lapurdiera ikusten zuten landuena eta egokiena ortarako. Baiña Lapurdiera zaarra orain illa degu. Lapurrerek ere ez dute erabiltzen. Naiko aldatua daukate. Beraz, bide obetat zeukaten gaurko egunetako euskalki biziren bat autatzea: gipuzkera, edo gipuzkeraren urbillekoren bat. Batez ere, gipuzkera, guztien erdian dagoelako, eta euskaldun geienentzat ulertterazena dalako. Baiña ez gipuzkera utsa ere. Nola galtzen utzi beste euskalkietan gorde diran ainbat ondasun? Beraz, gipuzkoarren euskera besteen ondasunez osatu egin bear zan.

Euskalerraren iritzia jakiteko, lau batzar antolatu ziran bereala: Bilbon, Donostian, Lekarotzen eta Hazparnen. Idazle batzuek, berak beretara ere, biali zuten beren esatekoa.

Iritzi-emaille guztiak ez zetozen bat. Batzuek zioten ez zala, beintzat, euskalkirik ito bear; ori euskeraren eriotzea izango zala. Euskalki bakoitzean batasuna egin, bai; besterik ez zuten nai, euskera biziaren kaltegarri edo ilgarrri izan ez zedin. Inor beartu gabe jokatu bearko zan, nola nai ere. Beste batzuentzat, euskeraren bizia, euskeraren etorkizuna, euskera batuan zegoen. Eta inongo euskalkirik artu bear bazan oiñarri, botorik geienak Giputzen alde zeuden.

Aldi artan erdaldun izkuntzalri batek (Ramón Menéndez Pidal'ek) itzaldi bat eman bear zuen Bilbon, eta egun aietako gai oni buruz oar batzuk egiten zizkion Euskaltzaindi sortu-berriari, Euskal-Akademiari, Kanpion eta Broussain jaunen ageria irakurri ondoren.

Bera ez zan jaun oien iritzikoa. Menéndez Pidal-entzat Euskera batuak erriarena izan bear zuen. Baiña gipuzkera batu ori, Kanpionek eta Broussain jaunak azaltzen zuten ori, izan zitekean erriarena? Ezezkoan dago erdaldun izkuntzalaria. Orregatik, beste bide bat erakusten du batasunera irixteko. Gogoan du, leenbizi, izkuntza ez dala gramatika-bidez sortutako ezer, bai gizarteak, erriak sortutako zerbait. Munduak ez dauka, ez, izkuntza berri bat sortu eziñik; baiña ez

ornen da ortara iritxiko, izkuntza berririk asmatuz, volapukbat edo sortuz, edo beste izkuntza batzuk naastekatuz.

Menéndez Pidal orren eritziz, euskaldunek euskera bat izan ezinik ez daukate; baiña ez dute beingoan edo bat-batean lortuko. Lapurdiera naiz gipuzkera neurri egoki batean naasturik, gaiñera beste euskalkietako ondasun batzuk ari ezarrita, ez litzake gauza izango orrelako euskera batean liburuak ateratzea ere; baiña, aren iritziz, ori ez da sekula erriarena izango. Orrela euskeraren bizia etenda geldituko litzateke. Olako euskeran leengo mendeetako euskerarekin lokarri gutxiegi izango luke. Euskaldunek ez al dute beren euskera orrela ilko, ez Bizkaikoa, ez beste inongoa.

Ala ere, euskaldunek euskera literario bat bear dutela eta nai dutela dirudi. Ezingo al dute ori iritxi, artifizialkeriarik gabe? Baietz uste du Menéndez Pidal-ek. Artifiziala, itxura utsezkoa izango da landarea, alanbrezko adarrez eta paperezko ostoz ornitzen badegu; baiña ez da olakoa izango, azia erein eta lanaren lanez ernerazi eta azten laguntzen baldin badiogu. Orrelakoak izan bearko du euskera batuak ere, baldin errian sustraiak artuko baditu, eskolatu gutxi batzuek erabiltzeko tresna izango ez bada. Zer egin dezake, beraz, Euskaltzaindiak? Esaterako, indarrak geien erakusten duen euskalkiari aurrera egiten eta zabaltzen lagundu lezaioke. Euskalki bakoitzak erakutsi dezala bere gaitasuna, zeïnek daukan zabaltzeko edo edatzeko bizitasunik eta kemenik geien, eta beste euskalkien ondasunak beretzeko indarrak geien. Olako euskalkiak berez artuko du indarra idazleen lurretan. Eta idazleek lagunduko diote beste guztien artean nabarmentzen eta gaiña artzen. Orrela sortuko dira idazleen lurretatik itz berriak ere. Eta itz berriok berak berez nausituko dira, piskaka, la igarri gabe.

Egiteko ontan euskaldunak ez zuten urduriegi ez lasterregi jokatu bear. Ez eta áginduz, goitik bera, legez ezer ezarri.

Euskaltzaindiak 'ez zuen aldi artan jokatu izkuntzalari erdaldun onek erakutsitako bidetik oso urrutiturik. Ez zan legez ezer erabaki, ez agindu. Beste bide batzuk edo egiteko batzuk zeuden ordukoz beiñagoak: Euskera sakonago aztertu eta ezagutu, gramatika osoago eta jakite-argiz ornituago bat atera, iztegia ugartu, euskalki guztien ondasunak bildu. Bide ortatik joaz sortuak dira Azkue-ren Morfologia, errietan egindako azterketa edo Erizkizundia, itzen eta aditzen formarik erabillienak jakiteko; ortara zijozten lztegi alik osoena egiteko lanak. Ortarako izan ziran, esaterako, Aita Oyeregiren itzik zabalduenezko iztegia. Azkue jaunna, gaiñera, berak leenago eta gero geienen gogoko gertatu zan bideari ekiñez, Gipuzkeraren inguruan saiatu zan euskera batua moldatzen eta ala bere Gipuzketa Osotua dalakoa eman zigun, literatur-euskeratako oiñarri edo enbortzat Gipuzkoakoa arturik.

Azkuek berak jokatu zuen Gipuzkera Osotu orren alde beste inork baiño su ta gar andiagoz. Onela zion, Euskaltzaindia sortu aurretik, Gipuzkoako Diputazioari eskiñi zion liburu batean: "Gure euskera zar oni, antziñako izkera guztiai bezela, umetsua izateak beronen bizia erruz eskintzen dio. Bakarra izan balitz, euskaldun geienok ezkenduke adiskideen artean erderara jo bear izango. Ezin bakartu dezakegu, batu bai... Oso ta nun-nai zabaltzeko indardun izango litzake bat egitea eskuratu (lortu) ezkerero. Gipuzkoako izkelkia (euskera) dugu onetarako galena; beronen gainean izkera batu liteke; bazterretako izkelkien gainean ez, erraz beintzat. Jaunak Euskalerriarren erdi-erdian Gipuzkoa eta izkelki guztien muintzat berarena jarri duen ezkeroztik, Gipuzkoak ar beza, beste Aldundiak baiño ere gogozago, izkera bati bizibidea emateko ardura eta arloa".

Gipuzkera osotu ortan egin nai izan zuen Azkuek bere nobela Ardi Galdua. Eta onen itzaurrean berriz ekiten dio bere leloari: "Euskera ilgo ezpada, noraezekoa, nai ta nai ezkoa degu izkelki bati, dialekto bati euskaldun guztiok errazen uler-tzen degun izkelkiari, Urumea-bazterrekoari indarra eta kemena ematea".

Eta geroago, Gipuzkera osotua atera eta gero, batasun-billa Bilbon, Donostian,

Lekarotzen eta Hazparmen egindako batzarrak aipatu ondoren, bere egiten ditu beste Bizkaitar baten itzak, Biktor Garitaonaindiarenak: "Nire aburuz, Gipuzkoa-ko izkelgia autetsi bear da, beste izkelgiak baiño obari geiago dituelako bere alde. Errazagoa da, bai zabaltzeko eta bai ulertzeko. Beste guztien erdian aurkitzen da; eta errazago da erdikoa bere inguru edo alboetara zabaltzen ertzak bat egiten baiño. Bizkaitarrak ulertzen dabe Gipuzkoarren izkera, Gipuzkoarrak ez Bizkaitarrena. Zuberotar edo Lapurtarren artan ori bera jazoten da (gertatzen da). Idazle guztien euskera ori ez da izango gaur egunean itz egiten edo idazten dan Gipuzkoera, baizik osotua, apaindua. Artu, bai Bizkaiko eta bai Zuberoko eta bai Napar eta Lapurdiko izkelgi edo euskerak dituzten edertasun eta obekuntza bereziak eta Gipuzkoako izkelgiari ezarri".

Orra Gipuzkera osotua nai zutenen elburua. Eta bide ortatik egin ziran alegiñak eta saioak, ogeitamaseiko gerratea etorri zan arte. Orduan bai Euskaltzaindiaren lanak, eta bai euskerazko lan guztiak, etena izan zuten zati baterako, Euskalerrria indarrak menderatu zuen ezkeru.

Eta berriz euskeraz eta Euskaltzaindiak burua jasotzen asi ziranean, beste joera bat dator. Nola? Nortzuk dakarte joera berria?

Bi izen aipatu nai ditut emen: Krutwig jaunarena, eta Lafitte apezarena. Bata, aita alemanaren semea, Bizkaian jaioa; mugaz andikoa bestea. Batez ere, Krutwig jauna izan dala uste det nik oraingo bide berrien aita. Ez zuen berak euskera amaren altzoan ikasi, bai liburuetan eta an-orko erritar batzuekiko elkar-izkeltaldietan. Jaun onek erdiz erdi artu nai izan zuen Lapurdiera zaarra batasunerako oiñarri bakartzat. Gazterik zabaldu zizkion Azkue jaunak Euskaltzaindiko atak. Eta andik, barrutik ekion zion bere lanari.

Idazle zaarretan billatu bear ornen zuen euskerak batasunerako bidea eta iturria. Gure idazle zaarretan ospetsuenak, landuenak, ongien idatzi zutenak, Lapurtar zaarrak artu bear ornen genituzke eredu, eta ez iñondik iñora ere oraingo lapurdiera, Manexkutsua dariona.

Krutwig jaunarentzat, gaiñera, Lapurdi dago, ez Gipuzkoa, Euskalerrriaren erdian. Eta mapa buruz bera jarrita, alegiñak egiten zituen ori ala zala erakusten, egiztatzen.

Aren iritziz, lapurdiera zaarra artu, eta eginda daukagu batasuna. Ori bai; edozein idazleri antz emango zaio nontsukoa dan, bakoitzari geldituko ornen zaio bere kera eta antza, beste izkuntzetako idazle askori gertatzen zaion bezela. Baiña bide zuzena eta bakarra or degu; eta ez beste iñon. Ortan jaun onek ez zuen zalantzarik.

Krutwig jaunak bere eskolara ekarri zuen aita Villasante. Bere eskolara, eta Euskaltzaindiara. Eta orixe izan zan ain zuzen Euskaltzaindian sartzerakoan artuko zuen itzaldi-gaia. Giro ortan du sustraia beste Bilboko idazle baten joerak ere, Aresti jaunarenak, alegia. Eta onen ildotik dabiltzan beste orañagoko batzuen joerak ere, bai.

Euskera iltzat leen baztertu zana, Lapurdiera zaarra, orixe jarri nai digute euskera idatzi eta literarioarentzat eredu eta lege.

Joera orrekin aurrez aur, bekoz beko, daukagu Lafitte apez zentzuzkoarena. Onek ere batasuna maite du, eta batasuna nai luke, mugaz andiko idazleentzat beiñik bein. Lapurdiera zarra iltzat dauka, eta oraingo lapurdiera eta Nafarroa Behereko euskera ein batean naasturik egin du andiko aldeko guztientzat lege nai luken euskara eta euskal-gramatika.

Lafittek uste du Euskaltzaindiak ariñegi, lasterregi jokatu zuela Gipuzkerari begira jarri zanean. Gipuzkera nekez on artuko dute beste aldean. Eta arako beintzat euskera batu bat nai du: ez Lapurdiera berria, ez Naparrera, bai bien artekoa, Zuberoko euskera-tanta batzuekin naaste. Euskera ori nausitu ornen da ango idazle eta sermolaririk geienen artean, Zuberotarren artean izan ezik. Geiena Lapurdikotik artu du, au baita landuena, literaturarik ugariena izan duena.

Leenari zor zaio berea. Baiña ez gelegi. Orregatik, dana Lapurdiera izan ez dedin, napar-euskeraren kutsu apur bat sartuko zaio, eta Zuberokotik ere bai zerbaitxo.

Ori da Lafittek bere Gramatikan erakusten duen euskara, napar-lapurdiera. Jakiña, batasuna au Bidasoaz andiko alderako da. Bidasoaz onakoentzat ez du Lafittek legerik eman nai. Ala ere, ez uste, euskaldun guztien batasuna gogoan ez daukanik. Ori ere piskaka piskaka lortu daitekena, da, eta opagarri. Noiz edo bein etorriko al da! Bien bitartean, egin dezagun bakoitzak geure aldeko batasuna. Beste ori, urrenez urren, gogorregi jo gabe, emeki emeki, idazleek ekarriko digute. Ori da maixu onek nai lukena.

Auen ondoren, bear bada, beste batasun-saio batek merezi luke aipatzea. Beronen bultzatzailea: J. Basterretxea jauna. Oskillaso ezizenak egin du ospetsu. Egia esan, berandu samar azaldu da euskal alorrea. Baiña bai bizi zekarrela batasunaren kezka. Eta artarako bide bat asmarazi dio kezka orrek. Izena ere berria asmatu du bere ume orrentzat: *Euskera osotua, ez ain zuzen Gipuzkera osotua.*

Entzun dezaiozun berari, Kurloiak izeneko liburuaren sarreran bere asmakizuna azaltzen: "Orai direla hogei ta amar bat urthe hasi giñean euskaldunok batasunaren bilha, eta egin dugun aurrerapenaz konturatzen geranean, arras laburra iduritzen zaigu denbora hori.

"Lapiko batzuekin azalduko dizut dana, irakurle.

"Hasieran zazpi lapiko geneuzkan: Bizkaiera, Gipuzkera, Napar Garaikoa, Napar Beherekoa, Lapurdiera, Zuberoko euskera ta Erronkarikoa.

"Lapiko bakhar bat behar genuela ta bat hautatu ta beste lapikoetatik tanta batzuk bota genizkion. Hunela sortu zan lehenbiziko batasun-euskalkia.

"Gero, Peruk, Pernandok eta Manexek dastatu behar zuten eltze huntan gordeten zana. Huna zer erran zuten:

"Peruk: "Etxat gustetan lapiko hau", erran zuen, "neurea gustetan jat askozaz gehiago; baiña tira, beharrezkoa dogu batasuna eta iruntzi egin beharko dogu".

"Pernandok: "Gusto bikaiña du. Ba-aldago eltze oberik?, erran zuen.

"Manexek, berriz: "Eztut iresten ahal, erran zuen. Etzait laket".

"Anhitz liburu egin ziran lapiko bakarrarekin. Ikus dezagun orain nola egin ziran, zelako abegia egin zioten irakurleek, eta zer gertatu zan gero.

"Buru-hauste asko eman zioten Peruri liburu hauek, eta bizkaiera hutsezko liburuak bethi bezala idatzi eta irakurri arren, saiatu egin zan Gipuzkera Osotuan idazten eta irakurtzen. Manexek etzituen ulertzen liburu haiek. Baiña Pernandorentzat errezak eta pozgarriak ziran. Etzan gelditu Manex lanik gabe eta opor egiten. Huna zer egin zuan gero batasunaren alde: lapiko handi bat hartu, Lapurdiko eta Benaparroako eltzeak osorik hustu lapiko handi huntan, eta Zuberoko lapikoaren erdia bere barnera bota zion. Eragin ondo, eta bigarren batasun-euskalkia jaio zan hunela: Napar-Lapurdiera".

Ona guk leen aipatu degun Lafitte jaunaren lana gatz eta piperrez azalduta. Orain zer berri dakar Oskillasok? "Manexek egin zuana arras egoki iruditu zitzaion eta hartu lapiko handi handi bat, Manexena baiño bi bider handiagoa, eta han sartu du lapiko hauein barruko guztia liburutto hunen egileak. Eragin ondo eta hemen dizu dasta dezagun".

Orra Oskillasoren euskera osotua, euskera guztien puskaz egiña. Nolabait, Mogel-en "Peru Abarka"ko bizkaitar, gipuz eta frantzesarena gogoratzen digu. Basterretxearen eltzean, lapikoan, euskalki guztiek sartzen dute bakoitzak bere koipea.

Etorri gaitetzen orain azken-aldiko saioetara. Orain dala sei-zazpi urte agertu zan beste bultzada bat batasunaren alde. Mugaz andian abiatu zan, baiña emengoak zirala uste det bultz-eragille.

Or degu Baionako batzarra (biltzarra). Geroxeago Ermuko batzarra dator, eta

azkenez, Arantzazuko. Bultzada esan diot oraingo joerari. Eta alakoa da. Baionako batzarra ezkerer, bultza eta bultza ari dira asko, egundainoko ezin egonak jota bezela. Albait ariñen egin nai dute zerbait. Euskaltzaindiarekin naiz Euskaltzaindiaren gaiñetik, aurrera jo bearra ornen dago. Eupada bat ere jaurtiki zitzaion Euskaltzaindiari "edo batasuna egin eta goitik bera ezarri, edo euskeraren etsai zarete, eta aren etsaien adiskide". (Enbata, n.º 28, 1X1963).

Baionako batzarrak eman zuena or dago argitaratuta, orri batzuetan jasota. Ango erabakiak, batzuk ortografiari buruzkoak dira. Emen agertzen da leenbiziko aldiz H-ren auzia. Euskera osoaren batasuna badirudi ez daukatela oraindik gogoan, bai euskalkien barrukoa. Baina H ori euskalki guztietan sartzea nai dute bokal bi berdiñen artean, eta itz baten beraren bi adiera edo zentzua bereizteko (nahastu, aur-ahur). Ortik aurrera zillegi uzten dute; nai duenak erabilli dezala, eta nai ez duenak ez. Gero, zer-ikusi gutxiko oker batzuk zuzentzeko arau batzuk eman ondoren, deklinabiderako legeak ematen dituzte, eta aditza nola erabilli edo aditzaren zein forma on artu erabakitzen. Forma batzuk bi eratara erabiltzeko aukera edo baimena dago. Ez zan gauza andirik, baiña ez oso utsa ere. Eta gogoangarriena: Euskaltzaindiari dei egiten zioten, erabaki aiek aztertu eta onar zitzen.

Beste dei bat artuko zuen Euskaltzaindiak andik geroxeago: Euskaltzaindia sortu zaneko urre-eztaiak zirala-ta, gauza egokiena iruditu zitzaion norbaiti (Aresti jaunari), batasun-auzia berriz aztertu eta konpontzeko bidean jartzen saio berri bat egitea. Ala egitea erabaki zuen Euskaltzaindiak. Oiñatiko batzar batek sortua da Euskaltzaindia, eta aren oroigarri, zer gauza egokiagorik, Oiñatin beste batzar bat antolatuta eta batasunaren oiñarriak antxe bertan ipintzea baiño?

Bien bitartean, Durangoko Gerediaga Elkartea ere sartzen da tartean. Eta euskaltzale guztiei dei egiten die, Baionako batzarrari jarraituz, Ermuan batzar bat egiteko, ea aurrerago joteko biderik arkitzen zuten.

Emengo erabakiak era argitaratuak daude. Zer da beren muiña? Ainbeste elkarrizketa eta eztabaida izan ondoren, auxe baiño asko geiago ez: H-ari buruz Baionakoak erabakitakoa ontzat artu, eta Euskaltzaindiak Oiñatin artuko zituen erabakiak aintzat artuko zituelakoa.

Beraz, berrito daude guztiak Euskaltzaindiak zer esango zai. Eta Euskaltzaindiak zer egin zuen? Oiñatiko batzarra egin baiño leenago, euskal-idazle guztiei Arantzazura dei egin, an guzrien iritzia jaso eta eztabaidatu, an guztiekin batean batasun-bideak urratzeko. Eta or bukatu zan dana.

Esan nai det, azken-erabakiak artzeko batzarra, Oiñatikoa ez zala gertatu eta Arantzazuko batzar ortan emandako bide-erdiko pusu artan, erabakitzearen aurrerapen artan, gelditu zala guztia.

Beraz, Arantzazuko batzar ori degu aurreko lan guztien gallur bezela. Era ara begiratu bearko degu. An egin zan lana, eta artu ziran erabakiak edo ziranak ziralakoa ere argitara emanak daude.

Artarako izendatu zan batzordeak tau edo bost illabetez ekin zion lanari, eta batzordearen lan ori Arantzazun iru egunez irakurri, azaldu eta aldeka edo aurka aztertu besteri ez zan egin.

Ondorena ba-dakigu. Erabaki edo erdi-erabaki edo erabaki-aurrerapen batzuk artu ziran; bat, H-ari buruzkoa, badaezpadakoa, eta bide-erdikoa. Ango giro gorian badirudi ezin izan zala geiago egin.

Euskaltzaindiak, bere batzordearen bidez, artuak zeuzkan aurretik bide batzuk, arau batzuk, eta auetatik ez zuen, noski, alde egin nai izan. Ona zer irakurtzen degun, urte artan bertan, 1968-garrenean, epaillean artutako erabaki batean: "Beti izango da kontuan batasunerako normak estuegiak ez izatea; bein baiño geiagotan bi edo hiru ere emango dira, denboraren jardunean zuzenketak egiteko; eta, baita ere denboraren buruan premiak bearturik, puhturen batzuk aldatu bearra gertatuko balitz ere".

Arantzarurako gertatu ziran gaietan puntu asko jotzen zan: ortografia, itzen formak, morfologia, aditza eta abar. Guztietatik H-ari buruzko erabakia besterik ez zan artu, erdizkako erabakia bera, ez batasunerako egokiena. (Ongi ikusiko du... ez du gaizki ikusiko... aurrerago jo nai dutenak...). Beste gai batzuei buruz puntu batzuk oinarritzat artuko zirala, zein puntu izango ziran argirik eman gabe. Aditzaren batasuna beste aldi baterako utzi zan.

Gaiñera, guztia zan bein-beiñeko erabakia, "geroago ta astiroago argitarako ziran erabakien aurrerapena", besterik ez, "gaiak geroago obeki lantzeko asmoz". Eta agiriaren buruan, asiera-asieran, aitopen auxe: "Batasuna, noski, ez da Euskaltzaindiak egin dezaken gauza; eta are gutxiago bat-batean egin dezakeana".

Gero sortu dan giroaren berri, gutxi gora beera, edozeiñek jakin dezake. Batasunetik iñozko urrutien jarri ez ote geran nago. Iñoin baiño euskera berri geiago azaltzen zaigu. Eta dana, euskera batuaren izenean. Bakoitzak dauka bere euskera ejsera batutzat, edo talde bakoitzak alakotzat dauka berak nai duena. Sari-ketarik baldin bada, lanak euskera batuan edo Arantzazuko arauen arabera egiñak izan bear dutela aginduko dizute. Or korpon noren euskera batuan egiñak izan bear duten ez badakizu. Ala edo olako aldizkari batek, leengo euskalkien batean idazten jarraitu arren, norbaitzuen atsegiñezko legeren batzuk bete ezkerro, euskera batua darabilela esango dizute. Bestela dabiltzanak euskeraren etsai dira eta birao guztiak etorriko zaizkie gaiñera. Danerako ematen du bidea Arantzazuko Batzarrak. Beste batzuk, berriz, an egin zanari gutxi iritzirik, Euskaltzaindiaren azpitik edo gaiñetik, berek sortu nai dute euskera batu ori eta guztiei ezarri. Euskera batua ez ote da euskeraren izan gaizto gertatu? Ez da giro atsegiñik, ez. Leen baiño banatuago gelditzeko arriskuan ez ote gauden esan genezake.

Giro ito eta lorrin ontan, beldurturik edo, Euskaltzaindia ixilik dago eta, guk dakigula beintzat, ez du aginduko lanik aurrera eraman. Orrela, orainarteko ekiñaldiei ez zaie azken onik ikusten.

Euskera biziarentzat (ala esan du oraintsu atzerriko izkuntzalari batek) arriskurik andienetakoa izango litzake euskera batu baten alde zoro-moro jokatzea edo burrutatzea. Leenago, oker bat ikusten zuten askok euskera batua dalako ortan, alegia, beste dialekto bat sortzeko arriskua. Orain daramagun bidetik, bat ez, dialekto mordoa sortzeko arriskuan ez ote gaude? Batu bearrean, zatituago eta puskatuago ez ote degu egingo euskera errukaria? Eta azken batean, euskera batu orren aitzakiaz edo aren aldeko jokatzeko ustean, inguruko erderen alde ez ote degu jokaten, eta ez euskalki ez euskera batu gabe gelditu?

Zoromrokeriak utzita, arkituko al degu bide oberik, zentzuzkoagokorik. Astiroegi, patxara geiegiz dabilela egozten diote norbaitzuk Euskaltzaindiari. Ez dute ongi ikusten astiro jokatzeko ori. Baiña gogoan izan ditzagun artarako izan litezken arrazoiak ere.

Entzun eta ulertu dezagun, esaterako, Mitxelenak Arantzazun bertan esana: "Ezin bestekoa, hil edo bizikoa dela uste degu euskera batasun-bidean jartzea". Ez dio gaur bertan euskerak bat egin bearra duenik. Batasun baten bidean jarri bearra daukala dio. Ori egin bear ornen du Euskaltzaindiak. Eta ortarako, aipa ditzagun berriz Mitxelena jaunaren itzak, "gidari eta biderakusle agertu nai luke gauden egoeran, egin ditekeanaren neurrian".

Orra beste zentzuzko gizon baten eta izkuntzalari jakintsu baten itzak. "Gauden egoeran" zer da guk egin dezakeguna? Ori ez degu aurkituko, ez zoromoro jokatuaz, batasun bat goitik bera nola nai aginduaz. Gure izkuntza gaixo samar degu; ez dezagun zakarregi erabilli; ez dezaiozun geiegizko sarraskirik egin, il ez dakigun.

Batasuna ez da ameslari batzuk uste duten aiñako erraztasunez egiten. Neke-rik eta eperik bearke da ortarako. Oztopa-arri bat baiño geiago kendu bearke da bidetik. Mitxelenak Arantzazun esana da urrengo au ere: "Ez da nor Euskaltzain-

dia, oraingoz behintzat, oiñarriztat zein euskalki hautatuko den erabakitzeko. Badira, hala ere, bestek beste, (eta Bilbao euskaldun ez dalarik), euskera idatzia-
ren beharretarako egokiagoak dirala erdi-aldeko dialektoak bazterretakoak bai-
ño". Baiña orain, batek baiño geiagok bazterretakoetara jo nai dute, eta euskalki
zaar eta illetara gaiñera.

Are geiago zion Mitxelenak: "Zenbaitetan, ez dago oraingoz deus egiterik,
horretarako behar genituzken istudioak ez bait ditu iñork egin. Beste zenbaitetan,
berriz, euskalkien arteko batasuna egitea gaitz bada ere, batasuna behar gendu-
ke euskalki bakoitzaren barrenean behinik behin, eta ori gure esku dago".

Izan ere, euskalki-barruko batasuna egiteko gai ez bagera, nola egin nai degu
euskera osoaren batasunik?

Olako arrazoi eta besteren batzuk gogoan izanik edo dabil, nonbait, Euskal-
tzaindia ain astiro, ain kontuz, pausu ariñegi eta lasterregirik emateko beldurrez.

Oraingo askoren egon eziñak, dana arrapatata egin bearrak ere bere arra-
zoiak ditu, bear bada, benetakoak naiz itxurazkoak. Aspalditik entzuna degu bi
bide bazirala batasunerako, bata eboluzioz, gerorik gerora egitekoa, eta bestea
erreboluzioz egitekoa, bat-batekoa. Azkenengo au naigo lukete batzuek orain.
Baiña Ermuako batzarrean norbaitek esan zuenez, erreboluzio batean aurreneko
lana leengo jauregiak erretzea izaten ornen da, gero ederragoak egiteko. Guk
oraingo euskeraren jauregia erretzen badegu, ez dezagun uste gero berriz biurtu
eta eraikiko degunik.

Orregatik zion Ermuan bertan beste gazte batek: "gai ontan zazpi begiekin ibi-
ll bear degula".

Ez dezagun amez zororik egin. Euskera bat egiña bagenu, ura zoriona gurea!
Bai, noski. Euskaldun guztion elkar adituko genuke; euskal-liburuek irakurle
geiago izango lukete, merkeago atera eta salduko litezke. Ura zoriona! Baiña
oraindik amesatakoa. Urrutikoa oraindik. Ames ori egi biurtu bearrez, zorion ori
urbildu bearrez, ez dezagun urrunago bialdu. Lafitte jaunak Ermuan esan zuen
bezela, ez dakigu batasuna egin ustez, ez ote degun euskera naastuko eta ilgo,
eta euskalki bat geiago asmatuz, irakurlerik gutxiago ez ote dugun aurkituko.

Jaun au (Lafitte) beldur zan, erriaren euskeratik urrunduz, euskera batu orrek
iraupenik izango ez ote duen; euskera ikastea ez ote diogun erriari neketsuago
biurtuko. Ori gure izkuntzaren eriotzea izango litzake. Gurearen eriotzea eta
erderari indar ematea.

Or dago gure zorigaitza. Beste izkuntza batzueri batasunaren auzia sortu zi-
tzaienean, ez zitzaien gertatu etxeko izkuntzaren kalte garbitan: etxeko izkuntza
bera sendoago, aberatsago eta gelagorentzat idekiago egiten zitzaien. Guri etxe-
koaren ilgarri eta kanpokoaren indargarri gerta lekikegu. Kanpoko izkuntzaren
bizigarri eta etxekoaren ilgarri gertatzen zaio euskereari banatasuna, egia; baiña
berdin gerta lekiote batasuna ere.

Ongi ikusi zuen Azkue zanak gure zorigaitza au. Eta bizi bizi adierazi zuen
bein, Hazparneko errikoetxean, eman zuen itzaldian. Frantzian irakurria zuen ipui
onekin: "Frantzian nintzalarik bein, ez dakit zein paperetan irakurri nuen, gezurra
esan bearrean canard (atea) esatea nondik datorren. Zelai idor elkor batean aate-
taldea ornen zegoen gosez, krak batak eta krok besteak, zer jan etzutela. Egazti
aietako batek urdail ustua betetzeko grauskada bat eman zion urren zuenari eta
ezur ta mami iretsi zuen. Aiek ala ikusita, beste guztiek elkar jaten asi ziran.
Lumaz iñaurria (estalia) gelditu zan laster zelaia; egaztirik bi baizik ez, gizen
gizen biak. Aiek ere mokokaldi gogorra eginta gero, batak bestea barrenean sar-
tuz, taldeko lagun guzien aragiak urdail batean kokatu ziran". Eta Azkuek, bere
aldetik: "Nik irakurri nuen paperak etzuen aipatu aatetalde aren inguruan otso ta
azeri goseak amorraturik (amikaturik) zelatan ote zegoen. Izan balitz, etzan aate-
rikan bat ere bizirik geldituko; egazti-mordo osoa, puskatua ta iretsia, urren zan
oianera joango zan, otso-azerien sabelera. Talde ura bezelakoa gure euskalki-tal-

dea degu, eta al! beronen inguruan otsoa eta azeria bizi dira. Indian eta Grezian, eta Italian eta Españian eta Ingiaterran eta Frantzian eta Alemanian eta izkelgitalde bizi dan erri guztietan bezela, gure artean ere, alkar irestea bear bada, bildur naiz, sarrakioa erraietaraño sartua daukat, alkar jan eta bat gelditu baiño lenago, ez ote dituzten otsoak eta azeriak, Frantziako eta Espaiñiako izkerak, gure euskalkitxo guzi auek iretsiko".

Ori esan zuen Gipuzkera osotuaren alde ain gogo beroz eta zintzo ekin zuen gizon ark. Orregatik, noski, egoera ain negargarrian ikusten zuelako euskera, orregatik nai zuen euskalki sendo eta erdi-aldeko bat euskera batuaren oiñarritako. Orrexegatik, Bizkaiko semea izan arren, eta Bizkaiko euskera ain maite zuelarik ere, itzaldi aren bukarean onela zion: "Entzun au ongi, euskaldun maiteak. Bizkaitarrak, guztiak ez, noski, baiñan askok, gure euskalkia utzi ta beste bat, erdi-inguruko bat, euskaldun guztientzat ulerterrazago bat, aitzen aisago bat, autatuko genuke. Edozein euskaldunek zati bat baiño osoa maiteago izan bear du. Au gora bera, guztiok "nik nerea, nik nerea, nik nerea "ka asteakoak bagera, otsoak eta azeriak guztiok ezereztu orduko, sendoen bizi dan euskalkia ar beza- te etorkizuneko euskaldun orok berentzat".

Gipuzkoako euskeraren alde zion ori. Sendo ikusten zuen au, eta, orregatik, kanpoko izkuntzen zintzur iresleei iges egiteko egokiena. Baiña Azkueren itzak gaurko egunetako ere balio ez ote dute? Gure arrixkurik andienetakoa, "nik nereaka" ibiltze ori ez degu oraindik uxatu. Eta ez, ain zuzen, bakoitzak bere euskalkiari nagusitza opa diolako. Beren euskera batua asmatzen eta zoromoro indarrez ezartzen saiatzen diranak ere, pekatu berean eta astunagoan erori daitezke.

Euskerak, bere gaixoan eta egoera bildurgarrian, kontu andiagoko jokabidea eskatzen digu. Bizirik irauten lagundu nai diotenak, egiteko ontan sartua danak, seta gogorrik eta arrokeriarik gabe jokatu bear du, apalik eta konturik andienaz. Ez norgeiagoka, ez eta nor jakintsuagoka. Ain gutxi, nor gazteagoka edo zarragoka.

iritzi oker batzuk buruetatik kendu bearra daukagula uste det nik. Ez dezagun uste euskera euskerago edo jatorrago egingo degunik, batua egiñaz. Ez gizartelegeetan oiñarrituago ere; gauza ageria da. Euskera batu ori, berriz, indarrez eta edozein modutan sartu nai izan ezkeru, gerta daiteke euskera biziaren ilgarri. Eta erderaren bizigarri. Ikastoletan ikasi dutena bera ere, neguteko landara biurtu daiteke umeen buruetan, inguruko girorik gabez, illik geldituko dana. Etxeko euskeratik aldenduegia baldin bada ikastolakoa, etxekoa aaztu eta baztertzea eta ikastolan ezer gutxi ikastea edo bizirik irautekorik ez ikastea gerta daitekena da. Ontan saiorik ederrenak eta asmorik onenak zoroenak gerta daitezke. Lafitte jaunak Ermuan esan zuenez, asmorik onenak, xederik onenak ez dute bide okerrik zuzentzen. Bidasoaz andik datorkigun oar au emengoek ere on artzekoa dalakoan nago. Gezurra dirudi baiña, euskera batua dalako ori andikoen aldera etorkor izateko asmoz, aiekikoa egiteko eran eramana dirudian arren, andiko aidean dauka oiartzunik gutxien, angoen artan aurkitzen du jarraitzaillierik gutxien. Angoentzat egiña ez dala dirudi. Zergatik ote da? Ez ote da angoek beti euskera-gaietan emengoek baiño zentzu ohea erakutsi dutelako?

Orregatik ongi etorri bedi Euskaltzaindiaren epetasun eta astiro jokatzea. Euskeraren biziarentzat osasungarriago izango da ori batzuen itsumustuen ari bearra baiño. Euskaltzaindiak ez dio bere egitekoari ongi eta zuzen erantzungo, berea bear luken gidaritza galduaz, iñongo indarkeriri, iñoren oldar eta bultzadari, zinka eta biraoka jardun bearrari amor emateagatik, jaramon egiteagatik. "Denboraren buruan, premiak bearturik, zerbait aldatu bearra gertatuko balitz ere"... Urrezko arau au edo oar-arazpen au ez du Euskaltzaindiak aaztu bearuko. Itsua izango litzake atzera egin bearra, eta are itsusiago bein oker emandako pausu bat

zuzentzeko atzera egin naieza, urrats txar eta oker batean gogortu eta setatzea. Euskeraren eta euskaldunen kaltetan izango litzake orrelako jokabidea.

Bukatu dezadan onen bestekin nere itzaldi au, luzearen luzez zuen aspergarri egin ez nadin. Bide luze samarra eragin dizuedana, gizaldiz gizaldi, mendez mende, gure klasiko zaarretan asi eta gure egunotararte. Idazle zaar aietan pakegiroan azaleratu zan auzia, idazle bakoitzak al zuen bezala erabakitzen saiatu zana, gaur burrukabide gori eta gorri biurtu zaigu. Ez dedilla Azkue eta Menéndez Pidal'en beldurra, gure erruz edo obenez, egi biurtu. Ez al da gure euskera inguruko otso-azerien zintzurretan ilgo. Orain artean beintzat bizirik iraun duen izkuntza, euskera batua dala ta ez dala, ez al degu ilzorian ipiñiko. Lagundu dezaiozun, badaezpadako norgeiagokeririk gabe lan egiñez, osorik eta bizirik irauten.

Lino Akesolo

UDABERRIKOA

Udaberria izen pozgarria, loreilla ere tartean degula. Poza beraz orrelako zoriar, txoriak ere kantari ditugula, izadiari begira jartzen gaitu, garai edo urtearo zoragarri onek. Beraz, izadia ederra dala ikusteko udaberrian, begiak iriki eta begiratu besterik ez-daukagu, eta leiatu ederragua egiten, euskera bezelaxe: Guk lantzen degun neurrian edo laguntzen, izadia ere ederragoa izango da. Era berean euskera ere, zaitu, eta alegindu errikoiagua egiten, erri ta errialde bakoitzak dituen oitura eta euskera ere zaituaz, nai bada Euskalerra ere aurrera atera, Euskera, baserria, sendia, gure erlijioa, baita ere,... eta, gure asabaengandik ikasi genduen aobeagotu (ori bai), eta berbada baditugu ainbat trebetasun, benturaz geiegikeria dala eta, izadia eta gizadiaren kaltegarri gertatzen zaizkigunak eta orrela izadizaintza ere, bearrezko da. Garrantzizko egitekoa benetan: Gizonak asmatutako zenbat trebetasun eta aurrerapean baditugu, baña ez ote gera konaturatzen gizona bera ere norbaitek egin eta izadiaren esparruan agertzen gerala? Noski baietz! eta ez orí bakarrik: Egilleak berak deitzen gaitu eliza katolikuaren bitartez, zorion bete orretara eta, askatasuna degu onartu ala ez. Beraz, gizakiok badegu itxaropen eta poz'ik guri begira: EUSKERAZAINTA ETA EUSKALDUNON EGITEKOAN, gure kristau azia bataioan artu genduenok, ia jabetzen geran, gure egitekoa aundia dala; Euskalerra eta gizadia ere, zorientzuago izan dedin, euskaldunon naia orrela dan ezkerro. Gure euskera zaitu eta Euskalerra aobeagotu eta euskaldunok eredu izaten alegintzea benetan pozgarria litzake: UDABERRIKOA...?

Benigno Madina